

Fernando Artola, San Juanak eta euskara

Hondarribia, 31. zk., 1989-05/06: 3.

Udaberriaren azken aldi honetako beroek bultzata goiz agertu zaizkigu hemengo brisa gozoez bila Euskal Herriko lau puntetatik.

Eta haruntzagotik ere bai.

Ez dira denak arrotzak, badira tartean, Gaztelan bizi diren euskaldun batzu ere. Halako batekin egin dut topo atzo espigoian. Gure artean betiko hitzbidea; Euskal Herria eta euskara nola ikusten dituzten Madriletik. Eta beste gauzen artean esan zidan: "Badakizu, euskara dela eta nork hunkitu ninduen asko Franco denboran? / "Ez"... / "Hemengo Fernando Artolak"...

Eta kontatu zidan nola Franco hil baino bizpahiru urte aurretik entzun zion Donosti-Antiguoko "Itxasmendi" elkartearen bihotza ukitu zion hitzaldi bat. Ez zen beste xeheatasunez gogoratzen: "Euskara zer den euskaldunentzat", hori zen nire lagunari zirrara handien egin eta geratu zitzaiona.

Harrez gero hasi omen zen Ikastolei laguntzen.

Emaztea eta haur euskaldunez inguratua zegoen asteburuko Korpusen "zubia" dela eta Madriletik etorri zitzaigun laguna, eta labur aritu ginen. Gero, nire bidean, hurrengo *Hondarribia*-rako buruan San Juanetako gaia nerabilkien, eta Azkueren obratik¹ fitxa batzu hartuak nituenez etxeratu nintzenean begiratu nituen.

Batek, Otxandion jasotakoak, herriak ezagutzen duen abesti baten letra du;² "San Juan bagilean / denpora ederrean / amalau atso tronpeta jotzen / motrailu baten gainean". Beste batzuk urtaroen aldaketarekin, lotzen dute San Juan, honek bezala; "Lirio lora ederra / jaio da bagilean / lora ederrez beterik dago / Paskua maiatzean".³ Beste bi, ginda-fruituaz, gereziak, mintzo dira; "San Juan, San Juan goizean, / otsoa gindaren gainean, agure azpian negarrez / hil eztaitean bildurrez". "San Juan bagilean / gure ortuan ginda-lorea / San Juanetako eldua, / San Juanetako baino lenago / gure usoak batua".⁴ Lapurrak ere aipatzen ditu batek: / "Gaur dela, biar dela Donibane, / eta San Juan biaramone / gure soloan lapurrik ez, baagoz bere, ere baitez".⁵ Hara, bada, San Juanak udaberriaren bitarteko aldaketa honekin bere fruituak eta fruituekin lapurrak eta heriotzaren adierazgarri.

Hau zen nire *Hondarribiako* lantxoaren abiapuntua.

Gai polita iruditu zitzaidan.

Baina nire lagunak aipatu zidan Fernando Artolaren gaia nuen orain bestea tentagarri.

¹ *Euskal Herriaren Yakintza*.

² IV. 195 or.

³ 195 or.

⁴ 359 eta 196 or.

⁵ 327 or.

Bilatu dut Sendoak bere omenez bi bolumenetan egin zuen bilduma, eta hara nola ageri den nire lagunak aipatu zidan hitzaldia, 1968go San Juan bezperan izan zen emana!⁶ Gertatzen dira honelako kointzidentziak! Hitzaldia gihartsua da; aipatzen ditu suak eta Azkue bera ere erabiltzen du iturri bezala, baina batez ere euskara ukitzen du, nire lagunak gogora bezala, hara hemen bi zatitxo.

Sarreran;

"Emen, Antiguon, San Juan jaiak berpiztea dala-ta, ni naiz gaur atabalero. Tanbor-jotzaile kaxkarra aukeratu dezute gaurkoan. Ni baño obeagorik balitzake ontarako ez-pairik gabe; batez ere donostiarrentzako, tanborraren berri bai dezute betidanik koxkeruak; *baña euskara arazoetan, neretzat beintzat, deiak aginduak dira*, ta ainbestez ausarta bezin, lotsagabe, emen nauzute egin beharra betetzen".

Eta, amaitzeko, etorkizunaz bere amets bat:

"Egia esan bear degu, orain dela urte batzuek baño askosaz obeto gaude gai ontan (aldizkariak). Astero-astero jasotzen degu Zeruko-Argia. Danon gustokoa ez dela? Nere amak esaten zun: "Danon gustokoa, ogei eskutukoa". Urrezkoa baizan!"... "Antzerkia, derrigorrez zabaldu bearra dago. Izkuntza baten bizi-berria bertan dijoa"... "Eta diskoak eta gaurko gaztedia? Kantu, dantza ta abar, gaurko gaztedia euskerak beretzako nai du"... Eta "bide honetatik jarraitu ezkerro *gero etorriko zaizkigu Tele-ikuskiñaren indarra ta zinemaren bide garrantzitsua. Irratiz zerbait egiten dan bezala, poliki-poliki beste bide oriek ere zabalduko dira. Bizi gaitezen itxaropenez*".

Orain sei urte joan zitzaigun Fernando Artola, eta izan zuen 1983an dagoeneko ETBren hasieraren berri, baina ez daki oraindik berak maitasunarekin aipatzen duen ikastolak eta euskaltegiek euskaldun asko egin duela joan zenez gero; esan nahi nion hau. Ez dira gauza guztiak geuk nahi bezala irten, huts asko egin dugu geroztik, baina hau jakitea nahikoa du gaurkoz, xehetasun mingarriek gehiegi tristatu ez dezaten.

Europako bidean ere abiatu gara.

Eta poztuko da, hala espero dut nik behintzat.

⁶ I., 469 or.: "Jakintza taldean, Antiguoko Itxasmendi'n irakurritako hitzaldia, San Juan jaiak berpiztea dela ta".